

Kommittédirektiv

Kartläggning och granskning av den politik som förts gentemot samerna och dess konsekvenser för det samiska folket

Beslut vid regeringssammanträde den 3 november 2021

Sammanfattning

En kommitté i form av en sanningskommission ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket. Kommissionen ska synliggöra och sprida kunskap om samernas erfarenheter och kommissionens slutsatser samt lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning.

Kommissionen ska bl.a.

- kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna och relevanta aktörers agerande vid genomförandet av den politiken,
- sprida kunskap om och öka den allmänna förståelsen för samernas historia och hur historiska oförrätter påverkar dagens villkor för samerna samt verka för att denna kunskap förs vidare till kommande generationer, och
- lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning och ett livskraftigt samiskt samhälle.

Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 december 2025.

Uppdraget för en sanningskommission

Samerna är ett folk i fyra länder som nu bebor delar av den skandinaviska halvön och delar av det som i dag utgör norra Finland samt Kolahalvön. Samerna har bott i dessa områden långt före nuvarande statsbildning.

Riksdagen uttalade första gången 1977 att samerna är ett ursprungsfolk som har folkrättsliga krav på en kulturell särbehandling i Sverige (prop. 1976/77:80 s. 16, bet. 1976/77:KrU43). Sedan 2010 års ändringar i regeringsformen omnämns det samiska folket särskilt i en grundlagsbestämmelse om främjandet av minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv (1 kap. 2 § sjätte stycket regeringsformen). I den proposition där förslaget lämnades uttalade regeringen att samerna har en särställning som erkänt urfolk här i landet (prop. 2009/10:80 s. 189).

Sametinget begärde i en framställning till regeringen den 13 juni 2019 att regeringen skulle finansiera en process för att i samarbete med Sametinget inrätta en oberoende sanningskommission om den svenska statens övergrepp mot det samiska folket (Ku2019/01253). Regeringen har ett ansvar att öka kunskapen om de övergrepp och kränkningar samt den rasism som samer har blivit och blir utsatta för, t.ex. den försvenskningspolitik som har bidragit till att samerna i många fall frångått sitt språk, sin kultur och sin identitet. Regeringen beslutade därför den 4 juni 2020 (Ku2019/01253, A2020/01285) att tilldela Sametinget särskilda medel för förberedelser och förankring i det samiska samhället inför etablerandet av en sanningskommission.

Sametinget redovisade den 31 mars 2021 uppdraget i rapporten Förberedelser inför en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket (Ku2021/01031). Sametinget redovisar områden som samerna anser bör granskas av kommissionen men påpekar att angelägna perspektiv och erfarenheter kan saknas i rapporten.

Regeringen delar Sametingets uppfattning att det finns behov av en allsidig kartläggning och granskning av den förda politiken och dess konsekvenser för samerna. De oförrätter som denna politik medfört påverkar än i dag relationen mellan olika samiska grupper och mellan samer och den svenska staten. För att bidra till att ge urfolket samerna såväl kollektiv som individuell upprättelse och främja försoning är det nödvändigt att öka

kunskapen i hela Sverige om de historiska oförrätter som begåtts och de trauman som lever vidare än i dag. Detta kan också bidra till att något liknande inte händer i framtiden.

För den fortsatta utvecklingen av samepolitiken – såväl den som särskilt tar sikte på urfolket samerna som minoritetspolitiken i övrigt – krävs en bred gemensam förståelse av de historiska händelser som lett fram till dagens situation. En sanningskommission ska därför ges i uppdrag att utföra en granskning av den politik som förts gentemot samerna och dess konsekvenser för det samiska folket. Kommissionen ska ha ett brett mandat och det är kommissionens uppgift att närmare bestämma vilka områden som ska granskas och hur arbetet i kommissionen ska bedrivas. Uppdraget begränsas inte till en viss tidsperiod utan avser tiden fram till i dag.

Kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket

Staten, Svenska kyrkan och andra aktörer, däribland kommunerna, har fört en politik, vidtagit åtgärder och bedrivit verksamheter som påverkat och även i dag påverkar samerna både som folk och som enskilda individer. Sametinget redovisar i sin rapport Förberedelser inför en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket hur tidigare förd politik har lett till att kultur-, språk- och identitetsförluster hos samiska individer förts över till efterföljande generationer.

Den förda politiken har inte alltid varit enhetlig för hela det samiska området och för hela det samiska folket. Detta har lett till olika konsekvenser för samerna på individ-, familje- och gruppnivå. Det behövs därför en allsidig historisk granskning av den förda politiken och dess konsekvenser för det samiska folket fram till i dag. När det gäller Svenska kyrkan ska granskningen dock begränsas till tiden före de ändrade relationerna mellan staten och Svenska kyrkan, dvs. till tiden före den 1 januari 2000. Det är angeläget att samernas egna erfarenheter av den förda politiken blir belysta.

Regeringen har nyligen beslutat att ge den parlamentariskt sammansatta Renmarkskommittén (N 2021:02) i uppdrag att lämna förslag till ny renkötslagstiftning som ska ersätta den nuvarande rennäringslagen (1971:437). Den kommittén ska även analysera det samiska folkets rätt till jakt och fiske – såväl för de samer som i dag är medlemmar i samebyar som för dem som inte är det (dir. 2021:35). Det ska därför inte ingå i

kommissionens uppdrag att kartlägga och analysera vilken rätt till renskötsel och därtill knutna rättigheter som samer har och har haft, men däremot de konsekvenser som den förda politiken medfört och medför för det samiska folket.

Det är sannolikt att kommissionen i sitt arbete kommer att uppmärksamma beteenden som kan ifrågasättas utifrån bl.a. moraliska och etiska utgångspunkter. Eftersom uppdraget omfattar tiden fram till i dag kan det antas att vissa av de övergrepp som kommer att lyftas fram i bl.a. intervjuer kan vara att betrakta som ännu inte preskriberade brott. Det bör därför framhållas att det som kommissionen ska granska är den politik som förts gentemot samerna. Övergrepp begångna av enskilda individer, t.ex. hot, kränkningar, stölder och fysiska övergrepp omfattas således inte av uppdraget. Det är dock ofrånkomligt att det i bl.a. intervjuerna kan komma att lyftas kränkningar som har utförts av företrädare för stat och kommun i deras tjänsteutövning, t.ex. lärare i nomad- och folkskolorna. Det är angeläget att inte enskilda individer, varken förövare eller utsatta, kan pekats ut på ett sådant sätt att de kan identifieras.

Kommissionen ska inte uttala sig om enskildas ansvar eller annat som kan komma under domstolsprövning, såsom frågor om ersättning.

Kommissionen ska därför

- kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna och relevanta aktörers agerande vid genomförandet av den politiken,
- synliggöra samernas erfarenheter, och
- analysera och belysa konsekvenserna av den politik som förts gentemot samerna när det gäller det samiska folkets och enskilda samers levnadsvillkor, hälsa och sociala liv samt det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv.

Synliggöra och sprida kunskap om samernas erfarenheter och kommissionens slutsatser

Flera insatser på nationell och lokal nivå har genomförts för att öka såväl allmänhetens som den offentliga sektorns kunskap om de rättigheter samerna har som urfolk och det allmännas skyldigheter gentemot samerna. Sametinget har också i uppdrag att sprida kunskap om det samiska folket.

Majoritetsbefolkningens kunskap om samerna, deras rättigheter som urfolk och om deras historia och kultur är dock överlag låg. Kunskapen är också låg när det gäller konsekvenserna av statens politik i förhållande till samerna. Okunskapen om dessa konsekvenser påverkar än i dag relationen mellan majoritetsbefolkningen och samerna, mellan staten och samerna och mellan olika samiska grupper. I Sametingets rapport Förberedelser inför en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket framhålls att samerna har förväntningar om att kommissionens arbete ska leda till ökad kunskap och insikt hos majoritetsbefolkningen om samerna och deras förhållanden och därigenom lägga grunden till en större förståelse för samernas erfarenheter. En viktig uppgift är att synliggöra oförrätter och främja en ökad kunskap om samernas erfarenheter av historien fram till i dag. Detta kan också bidra till att motverka rasism mot samer.

Kommissionen ska därför

- synliggöra samernas egna erfarenheter av sin historia,
- belysa hur den politik som förts gentemot samerna påverkat majoritetssamhällets syn på samerna,
- sprida kunskap om och öka den allmänna förståelsen för samernas historia och hur historiska oförrätter påverkar dagens villkor för samerna samt verka för att denna kunskap förs vidare till kommande generationer, och
- delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet.

Föreslå åtgärder för att bidra till upprättelse och främja försoning

En allsidig historisk granskning av den politik som förts gentemot samerna fram till i dag är en förutsättning för en kommande försoningsprocess. Kommissionens arbete kan också genom enskilda samers vittnesmål bidra till att ge individen upprättelse. Det är angeläget att det material som kommissionen samlar in bevaras för framtida generationer.

Kommissionen är inte förhindrad att föreslå författningsändringar. Den är däremot förhindrad att föreslå grundlagsändringar. Den tidigare nämnda Renmarkskommittén ska emellertid lägga fram ett förslag till en ny renskötsellagstiftning och har till uppdrag att föreslå andra nödvändiga författningsändringar. Det ingår därför inte i kommissionens uppdrag att föreslå författningsändringar inom de områden som omfattas av den

kommitténs uppdrag. Däremot bör kommissionen om den får underlag som kan vara av värde för kommittén på lämpligt sätt låta den ta del av detta och även i övrigt ha en nära dialog med den kommittén.

Kommissionen ska därför

- lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning och ett livskraftigt samiskt samhälle, och
- identifiera inom vilka områden det är angeläget med ytterligare forskning eller annan form av kunskapsinhämtning.

Konsekvensbeskrivningar

Kommissionen ska redovisa konsekvenserna av sina förslag enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474).

För de förslag som lämnas ska kostnader och administrativ börda för berörda stå i rimlig proportion till åtgärdernas nytta i förhållande till kommissionens syfte. För det fall förslagen innebär offentligfinansiella kostnader ska kommissionen föreslå finansiering.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Kommissionen ska samråda med Sametinget och andra relevanta myndigheter samt organisationer vid genomförande av uppdraget. Kommissionen ska också ha kontakt med företrädare för liknande kommissioner i Sverige och i andra länder samt, om den finner det lämpligt, med företrädare för redan genomförda sannings- och försoningskommissioner.

När det gäller synliggörandet av samernas erfarenheter kan detta ske bl.a. genom att kommissionen samlar in vittnesmål och berättelser från individer samt närstående till dem eller tidigare generationers erfarenheter som finns bevarade i någon form. I kontakterna med enskilda ska kommissionen ta hänsyn till de individuella trauman som kan komma att föras upp till ytan. Kommissionen ska vid behov på lämpligt sätt erbjuda psykosocialt stöd till dem som avlägger vittnesmål.

Kommissionen ska se till att de förslag som lämnas är förenliga med Sveriges folkrättsliga och EU-rättsliga förpliktelser.

Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 december 2025. Det står kommissionen fritt att dessförinnan redovisa delar av arbetet i ett eller flera delbetänkanden. Kommissionen kan därutöver ge ut publikationer av annat slag.

(Kulturdepartementet)

